

УДК 322:27
DOI: 10.17721/sophia.2023.21.7

О. В. Костюк, канд. філос. наук, доц., докторант
ORCID: 0000-0003-1907-6307
e-mail: sasha0079@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОЛІТИЧНИЙ СИМВОЛІЗМ "БІЛОГО" ХРЕСТА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ОСІНЬОГО КОНТРАНАСТУПУ 2022 РОКУ

З'ясовано, що "білий" хрест Збройних сил України (ЗСУ) як тактичний знак, окрім утилітарної функції розрізнення в системі свій-чужий, також отримав додаткове релігійне та ідеологічне смислове навантаження. У релігійному контексті цей символ ідентифікується як грецький хрест, катакомбний хрест, а також косянтинівський хрест (монограма Костянтина Великого), "знамення перемоги". Проаналізовано історичне та міфологічне підґрунтя появи цього символу. Наголошено, що політичний контекст не тільки є тлом появи косянтинівського хреста та білого хреста ЗСУ, а й самі ці символи мають певні функції, які впливають на перебіг політичних процесів. Доведено, що існують чіткі історичні паралелі між політичною ситуацією доби Костянтина Великого та українською історією доби Незалежності. Поява хреста Костянтина пов'язана з переломними подіями в римській історії: перемогою нової політичної системи над старою, легалізацією нової домінуючої релігії, кризою існуючої політичної системи і сакралізацією нової владної моделі та нового правителя. Так само поява "білого" хреста ЗСУ пов'язана з екзистенційним прагненням українського народу до перемоги, закінченням націотворення через спільну історію (війну), боротьбу за право на життя (уникнення фізичного знищення української держави та народу), визріванням спільної ідеологічної основи державотворення, що доступна для розуміння та підтримується громадянами (військовими та цивільними) української держави. Власне, ці сприйняття, переживання та емпатія пов'язані з тактичним символом збройних сил, мають потенціал трансформуватися у символ ціннісних орієнтацій, українського способу життя, ідеологічних засад держави та національної ідентичності на сучасному етапі української історії.

Ключові слова: хрест, релігійний символ, ЗСУ, війна, політика, ідеологія, ціннісна орієнтація.

Актуальність релігійного символізму в контексті політичного життя зумовлена використанням політичними акторами релігії для забезпечення лояльності громадян та стабільності політичних інститутів та організацій. Релігійний символізм інтегрований у полотно відносин держава-громадянин. Така інтеграція може мати як буденний, так і особливий експресивний характер. У буденному розумінні релігійний символізм існує у сферах державних (релігійних) свят, геральдики, повсякденного життя політиків, законодавства (напр., апелювання до Бога в конституціях країн), ініціації нових керівників держави (присяга президента в певних країнах традиційно відбувається на Євангелії) тощо. Однак для того, щоб релігійний символізм перетворився на частину політичної буденності, необхідний процес включення елементів релігійної сфери життя суспільства в політичну. Таке включення відбувається у визначальних для становлення та функціонування держави ситуаціях. Можна сказати, що це етапи екзистенційної кризи або пасіонарного стану певного народу. Пасіонарність у контексті цілого народу зазвичай пов'язана з революціями, реформами та війнами, що виступають інструментами трансформації народу загалом та його політичного аспекту зокрема. Власне, у цьому контексті актуальним у сучасних українських реаліях є дослідження символіки, яку використовують українські збройні сили під час боротьби з російськими окупаційними військами. Мова піде не про офіційну геральдику (напр., символ ЗСУ – козацький хрест або різновид мальтійського хреста). Нас цікавить хрест, який ЗСУ почали використовувати під час осіннього наступу 2022 року в Харківській області. Цей хрест фактично є тактичним знаком, що використовується як спосіб розрізнення в системі свій-чужий. Його легко нанести на техніку підручними засобами для однозначної ідентифікації. Безперечно, окрім цієї суто утилітарної, присутня й ідеологічна функція.

На тепер існують наукові дослідження, присвячені символіці Збройних сил України. Зокрема, на цій темі спеціалізуються В.В. Карпов, В.М. Малюга, Ю.І. Костенко, І. Непота [4–6]. Однак дослідження, присвячені "білому" хресту ЗСУ, на даний момент автору не відомі. Це пов'язано з тим, що сам об'єкт дослідження (хрест як тактичний знак збройних сил) виник зовсім нещодавно – у вересні 2022 року. Відповідно і дослідження політичного символізму цього знака ще не встигли стати набутом наукової спільноти. Тому розглянемо це питання в декількох аспектах: 1) історичне підґрунтя та визначення типу хреста, який використовують ЗСУ; 2) ідеологічна складова цього символу в політичному контексті; 3) чи існують паралелі між історичною основою появи хреста Костянтина та білого хреста ЗСУ.

Ідентифікація типу "білого" хреста ЗСУ не є такою однозначною, як це подається в засобах масової інформації [2, 3]. Справа в тому, що його називають або катакомбний хрест, "знамення перемоги", або косянтинівський хрест (монограма Костянтина), або грецький хрест. Ці назви фігурують окремо та разом, однак міфологічна основа їх появи схожа. Це при тому, що графічне зображення залежно від назви різниться. Зокрема, грецький та катакомбні хрести – це рівносторонній хрест з прямими сторонами; косянтинівський хрест – це поєднання грецьких літер "X" та "P", або латинський хрест з верхньою частиною у формі літери "P". Власне, з тактичним знаком ЗСУ збігається саме катакомбний та грецький хрест, хоча треба зазначити, що деякі джерела називають і хрест Костянтина рівностороннім.

Міфологічне підґрунтя, спільне для цих хрестів, таке. Напередодні битви, 27 жовтня 312 року, імператор Костянтин мав видіння, яке надихнуло його на бій під захистом християнського Бога. Деталі цієї візії різняться залежно від джерел. Сучасник цих подій, радник Костянтина, Лактанцій зазначає, що в ніч проти битви Костянтину уві сні було наказано "окреслити небесний знак

на щитах своїх воїнів". Він виконав цей наказ: наніс на щити знак, "що позначає Христа" [4]. Лактанцій описує цей знак як "ставрограму" або латинський хрест із закругленим верхнім кінцем у формі букви "P". Євсевій Кесарійський у своїй праці "Життя Костянтина" детально описує візію, наголошуючи, що інформацію про неї він почув від самого імператора [13]. Згідно із цим повідомленням, коли Костянтин ішов маршем зі своїм військом, він підвів погляд до сонця і побачив над ним світловий хрест, а разом з ним – грецькі слова "Εν Τούτω Νικά", що зазвичай перекладаються на латину як "in hoc signo vinces". В українській мові найуживанішим варіантом перекладу цього вислову є "цим переможеш", який походить з церковнослов'янської мови. Результатом нанесення хреста на щити воїнів стала перемога Костянтина над чисельно переважаючими військами Максенція.

Перейдемо до політичної інтерпретації хреста Костянтина та історії його появи. За рік після описаної події, у 313 році Костянтин видає Міланський Едикт, який урівнює християнство з іншими релігіями у правах [12]. Згодом за правління Костянтина християнство стає фактично державною релігією. Слід зазначити, що війна з Максенцієм – це внутрішня війна за владу та одноосібне панування в імперії. Ця війна не мала релігійного забарвлення, фактично обидва суперники сперечалися за підтримку християн та виявляли до них лояльність. Принциповим тут є те, що Костянтин руйнує сучасну йому форму правління в імперії – тетрархію (два імператори і два цезарі тоді правили імперією) та стає абсолютним правителем всієї імперії.

Епізод з видінням та хрестами на щитах воїнів Костянтина виконує важливу ідеологічну функцію – показує прихильність нової домінуючої релігії до нового правителя. Для Костянтина це було важливо, оскільки він зруйнував політичну систему Діоклетіана – тетрархію (владу чотирьох). Діоклетіан, окрім авторитету та суспільної поваги, залишив по собі працюючу модель державного правління, що мала полегшити керування величезною країною та унеможливити одноосібну тиранію. Руйнація старої політичної системи та створення нової мала пройти легітимізацію, що було складним ще й тому, що сам Костянтин був частиною тієї політичної системи, яку намагався знищити. Відповідно, нова чисельна та динамічна релігія могла забезпечити таку легітимність нового одноосібного імператора. І відповідно символ на щитах, видіння імператора мало показати, що його новонароджена абсолютна влада має християнську божественну основу, а отже, і соціальну підтримку. Фактично таким чином досягалася сакралізація нового політичного ладу. І хоча сам Костянтин, як вважається, прийняв християнство лише на смертному одрі, символіка християнства та самі християни стали реальною владою в державі, оскільки вони цю владу освятили і продовжували освячувати. Зокрема, на основі костантинівського хреста невдовзі після згаданої битви було затверджено новий лабарум (лат. *labarum*) – військовий штандарт (вексилум) особливого вигляду та державний прапор імператорського Риму, що фактично є варіацією згаданого хреста [6].

Конкретизації потребує політична ситуація, що склалася в імперії на початку IV-го ст. Найбільш відомими особами в історії римської імперії кінця III-го ст. початку IV-го ст. були Діоклетіан та Костянтин. Саме вони залишили найпомітніший слід в історії та саме вони є впізнаваними не лише для науковців, але й для обивателів. Однак події, які супроводжували їхнє возвеличення, були складними та абсолютно неоднознач-

ними. Навіть титул імператора (Августа), яким володіли і Діоклетіан і Костянтин, мали різну вагу.

Власне, Діоклетіан був змушений модернізувати політичну систему Риму, що була в кризі з початку III-го ст. Рим став великою, мультикультурною державою, що потерпала як від зовнішніх ворогів, так і від внутрішньої політичної та соціально-економічної нестабільності. Це був період солдатських імператорів та сепаратистських повстань, причому це були не національно-визвольні війни, а боротьба громадян Риму за більшу владу та гроші в окремих частинах імперії. Республіканська форма правління себе остаточно вичерпувала та створювала кризи управління, адже Август (імператор) був не господарем держави, а першим серед рівних у сенаті, і головні рішення формально приймав сенат. Таким чином, централізація була порушена також і тим, що було неможливо приймати швидкі управлінські рішення на рівні держави і втілювати їх у життя на величезній території імперії. Діоклетіан робить владу Августів чинною де-юре, до цього вона була лише де-факто. Більше радитися із сенатом не потрібно, а Август (імператор) не є рівним з іншими громадянами, він вищий за будь-кого, він встановлює закони без сенату та зборів громадян. Однак, зважаючи на географічні межі Римської держави, необхідно було встановити нову систему управління провінціями, яка б і захищала громадян від зовнішніх ворогів, і забезпечувала соціально-політичну та економічну стабільність. Досвід показував, що спроба узурпації влади однією людиною призводить до нестабільності і безкінечних воєн. Тому тетрархія Діоклетіана як спосіб побудови одноосібної централізованої влади на засадах професійності, спадковості та змінності правителів був ефективним, однак лише за його життя.

В імперії існували два імператори (Августі). У свою чергу, кожен імператор призначав цезаря. Хоча титул імператора був вищим за цезаря, однак імперія ділилася на чотири зони відповідальності, де владою володіли відповідно імператори та цезарі. Таким чином кожен із чотирьох правителів мав в управлінні конкретні провінції та свої столиці, які більше були столицями не в політичному, а у військовому сенсі. Децентралізація управління армією забезпечила можливість ефективного захисту від зовнішніх ворогів, і навіть територіальну експансію. Імператори обиралися на 20 років, після чого імператорами ставали цезарі, між цезарями та імператорами встановлювалися родинні (шлюбні) зв'язки. Діоклетіан призначив другим імператором свого бойового побратима Максиміана. І 20 років правління Діоклетіана надали стабільності та відносного процвітання державі. Тому його система сприймалася як елегантний та ефективний вихід з політичної кризи останнього століття та позитивно сприймалася населенням та елітою.

Однак на 20-й рік правління Діоклетіан згідно зі своєю системою тетрархії пішов у відставку і змусив це зробити свого товариша Максиміана. Відповідно 305 року імператорами стали цезарі, які мали призначити цезарями своїх синів, якими були Максенцій та Костянтин. Однак нові імператори не призначили своїх синів, а призначили, на їхню думку, більш професійних людей. А за рік помер один з імператорів. І почалася боротьба за владу в межах тетрархії, Константин та Максенцій проголосили себе імператорами поза законом тетрархії й одночасно в межах її. Таким чином, у державі стало п'ять імператорів і ще декілька цезарів, що вважали себе імператорами.

Костянтин домігся офіційного титулу цезаря і вступив у боротьбу за одноосібну владу після часткового виснаження суперників, однак це все одно була неви-

значена ситуація. І важливо розуміти, що суперником Костянтина був не лише Максенцій, а ще декілька імператорів у різних частинах імперії та сепаратистських узурпаторів у провінціях. Причому вчорашні імператори після гонінь опинилися під захистом Костянтина, а потім самі ж очолювали змову проти нього. Перемога над Максенцієм у 312 році (коли хресне знамення було нанесене на щити воїнів Костянтина) не стала завершенням боротьби за одноосібну владу. Лише в 324 році Костянтин переміг останнього, з тих, що залишилися, імператора Ліцинія і став одноосібним правителем імперії. Після смерті Костянтина ситуація повторилася – за владу вже сперечалися його сини, кожен з яких мав у володінні свою частину імперії.

Відповідно, введення саме в армію християнської символіки мало сприяти освяченню влади та соціальної підтримки, з одного боку, і бути додатковим важелем контролю за військовими, що виявилися основним ресурсом у боротьбі за одноосібну владу, з іншого. Фактично, це був механізм інтеграції військових у сферу цілісного світогляду, спільних цінностей за допомогою релігійної віри. Як слушно зазначає О. Предко: "Релігійна віра, виступаючи чинником активності людини, вибудовує її ціннісно-світоглядну модель світу. Акумулятивний ефект даного досвіду формує духовно-ціннісні пріоритети людського буття, задає певні координати життєдіяльності людини, завдяки чому вона самовизначається" [14, с. 39]. Зважаючи на те, що більшість імператорів того часу починали з солдатської служби, було важливо надати армії осмисленого ідеологічного напрямку соціалізації та виховання майбутньої політичної еліти. Також треба зважати на те, що "свідомість індивіда, який існує в межах релігійного світогляду, є надзвичайно вразливою для різного роду релігійних маніпуляцій" [10, с. 140]. Отже, уніфікація світоглядних засад, зокрема військових, полегшує ефективне управління та взаємодію. Звісно, це не стало вирішальним чинником політичного життя тогочасної Римської держави, однак, було необхідним та логічним кроком для централізації та стабільності влади. Безперечно, це стало вагомим чинником перемоги Костянтина над суперниками.

Отже, поява хреста Костянтина пов'язана з переломними подіями у Римській історії: перемогою нової політичної системи над старою, легалізацією нової домінуючої релігії, кризою існуючої політичної системи і сакралізацією нової владної моделі та нового правителя.

В українських реаліях, відносно переломних, екзистенційних та пасіонарних моментів життя українського народу, маємо таке: прагнення народу до перемоги, завершення процесу націотворення через спільну історію (війну), боротьбу за виживання (уникнення фізичного знищення української держави та народу), визрівання спільної ідеологічної основи державотворення, що доступна для розуміння та підтримується громадянами.

Однак заглибимося в політичні паралелі щодо ситуації, у якій перебував Костянтин та подіями сучасної української історії періоду незалежності. В історичних межах 30 років – це відносно невеликий період української історії, однак він насичений подіями та трансформаціями, подібними до доби Костянтина. Зокрема, ідеться про політичну нестабільність та пошук ефективної моделі управління державою, що буде задовольняти різні прошарки українських громадян від нижчого та середнього класу до олігархів. В Україні за 30 років було дві конституції та три конституційні реформи. Якщо бути точним, то одна конституційна реформа 2004 року, а потім її відміна в 2010 р. і знову відновлен-

ня реформи 2004 року в 2014 р. Усе це супроводжувалося акціями громадянської непокори. Паралелі з добою Костянтина тут очевидні.

Як і у Римській державі початку IV-го ст., владна вертикаль формувалася і функціонувала не на основі чіткого закону, а під впливом особистих якостей політичних акторів (як політиків, так і політичних сил та олігархів). Наприклад, Українська Конституція визначає порядок призначення голів ОДА (ст. 118 Конституції України): їх призначає президент за погодженням з главою уряду, звільняє їх з посади також президент. Однак глави областей (ОДА) є частиною вертикалі виконавчої влади, яку в Україні за Конституцією очолює глава уряду [7]. Чиї тоді накази виконують глави ОДА, виключно Кабінету Міністрів, як і має бути за законом, чи й того, хто їх призначив і може звільнити з посади, тобто президента?

За Українською Конституцією глава держави, який обирається всенародним голосуванням і має найвищий у державі рівень легітимності, не є главою виконавчої влади. Водночас глава виконавчої влади (глава Кабінету Міністрів) має опосередковану легітимність від парламенту та обмежені повноваження, що залежать від особи президента. Законодавчо створена система, яка не сприяє ефективному управлінню і балансує завдяки суб'єктивним факторам, а саме, переважно особистим якостям посадових осіб. Власне, розбалансована політична система, яка функціонує на основі суб'єктивних факторів, а не стійкої політичної процедури, – це особливість як Римської держави періоду імператора Костянтина, так і України доби незалежності.

Слабкість центральної влади та державного механізму загалом призводить до ймовірності збройного конфлікту. У Римі це були війни довжиною в десятиліття за черговою спадщину, посаду та сферу впливу. В українських реаліях збройний конфлікт, що почався 2014 року та інтенсифікувався 2022 року, є продовженням боротьби за спадщину совєтської імперії (СРСР). І тут можна провести паралель з добою, коли з'явився Костянтинівський хрест. Адже тут є взаємне невизнання легітимності керівників держав колишнього СРСР, територіальні претензії, періодичні військові конфлікти. Тільки раніше керівники держав називалися Августами (імператорами), а зараз президентами.

Повномасштабна російсько-українська війна, що почалася 2022 р., фактично може бути вирішальною битвою за сфери впливу колишньої імперії. Відповідно християнська символіка на військовій техніці виконує схожу функцію, а саме: ідеологічно відокремлює один від одного людей, що знають одну мову та мають спільні культурні шари, навіть подібну релігію. Як Костянтину необхідно було серед римських громадян виокремити узурпаторів і злочинців та відділити їх від добродесних громадян, так і Україні треба вказати, що серед колишніх "підданих" совєтської імперії є окупанти та злочинці, з одного боку, та добродесні українці, з іншого, світлого боку.

Власне костянтинівський хрест на початку свого існування мав справити вирішальний вплив на армію, підняти бойовий дух та створити віру у свою виключну обраність для воїнів. Це було важливо, оскільки саме армія була вирішальним аргументом у боротьбі за владу. Більше того, саме в межах римської армії виховувалися майбутні імператори, які зазвичай мали не аристократичне походження. Тому було дуже важливо ідеологічно спрямувати та об'єднати спільною ідеєю військових, з яких і набирали політичну еліту. Власне, і в українських реаліях, саме ЗСУ є вирішальним чинником

боротьби з російською окупацією, і тому важливо, що з'явився символ, що чітко ідеологічно відмежує українське воїнство від російських окупантів, які здатні малювати на військовій техніці латинські літери та максимум скласти з них ребус з трьох літер (напр., zov), який ідеологічно порожній. І, зважаючи на масовий характер мобілізації в Україні, воїни, які повернуться до цивільного життя, або ж залишаться тимчасово на контрактній службі, будуть багато в чому визначати соціально-політичне життя держави. Білий хрест саме як релігійний символ є багатозначним та багатозарядним як за змістом, так і за історичним контекстом.

Щодо вищезазначеного цікавим є сприйняття військовими та цивільними значення білого хреста ЗСУ. Фактично символ розпочав своє життя і природно "шукає" свій найефективніший смисл. Це відбувається через рецепцію людей, які використовують цей символ. Тут, звісно, будуть сенси, які відійдуть у забуття, але і з'являться такі, що будуть домінувати і претендувати на формування ціннісних орієнтацій громадян та ідеологічних засад держави. Зокрема, після українського харківського наступу були спроби трактувати хрест Костянтина як символ боротьби проти варварів, начебто імператор побачив знамення перед вирішальною битвою та захистив Рим від руйнування. Звісно, це не так, але таку версію можна знайти в "Дзеркалі тижня" [9], і цю версію озвучували деякі священнослужителі в медіа. Загалом, у медіа стала домінувати версія, яка описана вище в цій роботі. Хоча треба зазначити, що на щитах константинівських воїнів напевно був зображений інший хрест. Однак важливим є те, що як експерти, так і військові, масово пов'язують цей символ з Костянтином Великим, а це, у свою чергу, породжує конотації потужної держави із сильним військом та глобальними цілями, а також нероздільно з можливістю обрати, створити нову ідеологію та ціннісні орієнтації. Цікавим також є відео, де бійці перед боєм на військовій техніці з білим хрестом читають молитву та малюють на лобі символічний прозорий хрест, загалом відео зібрало більше 10 млн переглядів [1]. Також солдати своїми словами пояснюють значення білого хреста [11]. Білий хрест також починає з'являтися на цивільних автомобілях, на аватарках людей у соцмережах та меседжерах, що свідчить про поширення та смислове сприйняття цього релігійного символу. Також згадуються хрестові походи середньовіччя за звільнення Храму гробу Господнього, Перемога князя Костянтина Острозького під Оршою над Московією, козацькі прапори, зимовий похід УНР 1918 року, де рівносторонній хрест був відзнакою за участь у поході.

Фактично можемо говорити про війну не лише проти російських окупантів, а війну за незалежність України. Таким чином, війна набуває позитивних конотацій та загальної мети не просто проти "когось", а насамперед за "щось". І саме в контексті війни за незалежність реалізується ідея остаточного націотворення, спільної історії всіх регіонів країни, ідея священної війни за український спосіб життя, відмінний від минулого, а саме – справедливий, чесний, сильний демократичний та сміливий. У цьому контексті Білий хрест ЗСУ на фоні військових успіхів може стати схожим за ефектом з константинівським хрестом, тобто сакралізувати новий український спосіб життя, політичні інститути, організації та загалом державу як нову реальність. Але найбільше білий хрест ЗСУ символізує і сакралізує перемогу та успішність українців та України. Простий для відтворення та ідентифікації символ позначає не лише належність техніки, а й насамперед належність людини,

громадянина, народу до українського способу життя. Способу життя, що є християнським, правим та богоугодним шляхом і для свого позначення не потребує вигадання латинських літер та навіть будь-яких літер, достатньо лише універсального символу, який позначає, ким є українці і куди вони рухаються. Навряд така символіка вкладалася у тактичний знак першопочатково. Скоріше за все це спрощене зображення козацького хреста емблеми ЗСУ та відсилка до зимового походу армії УНР, де рівносторонні хрести були відзнаками для учасників походу. Однак справжній символ набуває більшого значення, ніж вкладали в нього творці, якщо він "лягає" на сприятливий ґрунт.

Фактично воїни імператора Костянтина принесли на своїх щитах новий політичний устрій, нову релігію, долаючи неефективну застарілу систему. У сучасності те саме робить Україна: перемагає анахронічного сусіда, який живе в полоні "советських" імперських флешбеків, переформатовує геополітичну реальність, будує новий лад на своїй землі. І самодостатнім символом цієї перемоги може стати Білий хрест ЗСУ, який не потрібно ототожнювати з минулим, оскільки насправді і хрест Костянтина став новим знаком нової епохи, навіть у його назві є лише ім'я переможця без звернення до минулої генеалогії.

Таким чином, існують чіткі історичні паралелі між політичною ситуацією доби Костянтина Великого та українською історією доби незалежності. Поява хреста Костянтина пов'язана з переломними подіями в римській історії: перемогою нової політичної системи над старою, легалізацією нової домінуючої релігії, кризою існуючої політичної системи та сакралізацією нової владної моделі та нового правителя. Так само поява "білого" хреста ЗСУ пов'язана з екзистенційним прагненням українського народу до перемоги, закінченням націотворення через спільну історію (війну), боротьбу за право на життя (уникнення фізичного знищення української держави та народу), визрівання спільної ідеологічної основи державотворення, що доступна для розуміння та підтримується громадянами. Врешті-решт подолання політичної кризи та неефективної системи управління державою є спільною інтенцією в обох випадках, а війна виступає каталізатором цього процесу. Хрест, нанесений на щити, військову техніку, автомобілі, аватарки в соцмережах, є способом виокремити та об'єднати людей незалежно від їхньої системи ціннісних орієнтацій. Причому набуття значення цього символу, його інтерпретація відбувається природно ("не зверху") через рецепцію військових та цивільних громадян української держави. Це сприйняття, переживання та емпатія, що пов'язані з тактичним символом збройних сил, мають потенціал трансформуватися в символ ціннісних орієнтацій, українського способу життя, ідеологічних засад держави та національної ідентичності на сучасному етапі української історії.

Перспектива подальшого дослідження полягає в описі поширення та сприйняття білого хреста ЗСУ військовими та цивільними, що важливо, оскільки впливає як на бойовий дух, так і на формування ідеологічних основ українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Бійці ЗСУ моляться перед боєм на БТРі з білим хрестом URL: https://www.tiktok.com/@patriot_den/video/7149193490612653318?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1. URL: https://www.tiktok.com/@patriot_den/video/7149235529899363590?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1.
2. Герасименко О. "Білий хрест" українського контрастуну: "із чим знаком переможеш" // Credo. URL: <https://credo.pro/2022/09/329315>.

3. Букет Є. Білий хрест на військовій техніці: український символ контрнаступу // АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/12/bilyj-hrest-na-vijskovij-tehniczi-ukrayinskyj-symvol-kontrnastupu/>.

4. Карпов В.В. Історичні витоки української військової символіки та її розвиток в незалежній Україні : дис. ... д-ра іст. наук за спец. 07.00.01: історія України. ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди". Переяслав-Хмельницький, 2015. 464 с.

5. Карпов В.В. Символіка козацького війська // Оборонний вісн., 2015. № 12. С. 15–18.

6. Карпов В.В. Становлення символіки Збройних сил України // Воєнна історія, 2008. № 2. С. 23–41.

7. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.

8. Міланський едикт // Українська релігієзнавча енциклопедія. URL: <https://ure-online.info/encyclopedia/milanskyj-edykt/>.

9. Мойсеєнко В. Христорогама Константина Великого // "Зеркало неділи" інформ.-аналит. еженед., 2006. Вип. 32. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/hriсторама_konstantina_velikogo.html.

10. Релігійна безпека в Україні в умовах коронавірусної пандемії : монографія / О.І. Предко та ін. Вінниця : вид-во ФОП Кушнір Ю.В., 2021. 204 с.

11. Чому український хрестовий похід #shorts. URL: <https://www.youtube.com/shorts/yfswxdHHx1w>.

12. Battle of Milvian Bridge. URL: http://www.fact-index.com/b/ba/battle_of_milvian_bridge.html.

13. Peter Weiss. The vision of Constantine // J. of Roman Archeology, 2003. № 16. P. 237–259.

14. Predko O.I. Religious faith: existential anthropological meanings // Anthropological Measurements of Philosophical Research, 2019. № 16. P. 33–42.

15. Rudolf Egger: Das Labarum. Die Kaiserstandarte der Spätantike. Wien : Verlag Rohrer, 1960.

References

1. Biitsi ZSU moliatsia pered boiem na BTRi z bilym khrestom URL: https://www.tiktok.com/@patriot_den/video/7149193490612653318?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1. URL: https://www.tiktok.com/@patriot_den/video/7149235529899363590?is_copy_url=1&is_from_webapp=v1 [in Ukrainian].

2. Herasymenko O. "Bilyi khrest" ukraynskoho kontrnastupu: "iz tsym znakom peremozhesh" // CREDO URL: <https://credo.pro/2022/09/329315> [in Ukrainian].

3. Buket Ye. Bilyi khrest na viiskovii tekhnitsi: ukraynskyi symvol kontrnastupu // ArmiiaINFORM URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/12/bilyj-hrest-na-vijskovij-tehniczi-ukrayinskyj-symvol-kontrnastupu/> [in Ukrainian].

4. Karpov V.V. Istorychni vytyky ukraynskoj viiskovoi symvoliky ta yii rozvytok v nezalezhnii Ukraini. Dysertatsiia ... doktora istorychnykh nauk za spetsialnistiu 07.00.01 – istoriia Ukrainy. DVNZ "Pereiaslav-Khmelyntskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. H.Skovorody". – Pereiaslav-Khmelyntskyi, 2015. – 464 s. [in Ukrainian].

5. Karpov V.V. Symvolika kozatskoho viiska // Oboronnyi visnyk, 2015. № 12. S. 15–18 [in Ukrainian].

6. Karpov V.V. Stanovliennia symvoliky Zbroinykh syl Ukrainy // Voenna istoriia. 2008. №2. S. 23–41. [in Ukrainian].

7. Konstytutsiia Ukrainy URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> [in Ukrainian].

8. Milanskyi edykt // Ukraynska Relihiieznava Entsyklopediia URL: <https://ure-online.info/encyclopedia/milanskyj-edykt/> [in Ukrainian].

9. Moiseenko V. Khrystohrama Konstantyna Velykoho // "Zerkalo nedely" ynformatsyonno-analytycheskyi ezhenedelyk. – 2006. – Byp. № 32. URL: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/hriсторама_konstantina_velikogo.html [in Russian].

10. Relihiina bezpeka v Ukraini v umovakh koronavirusnoi pandemii : monohrafiia / O.I. Predko Vinnytsia : Vyd-vo FOP Kushnir Yu.V., 2021. – 204 s. [in Ukrainian].

11. Chomu ukraynskyi khrestovyi pokhid #shorts URL: <https://www.youtube.com/shorts/yfswxdHHx1w> [in Ukrainian].

12. Battle of Milvian Bridge. URL: http://www.fact-index.com/b/ba/battle_of_milvian_bridge.html.

13. Peter Weiss, The vision of Constantine, Journal of Roman Archeology 16 (2003), 237–259.

14. Predko O.I. Religious faith: existential anthropological meanings // Anthropological Measurements of Philosophical Research. 2019. №16. P. 33–42.

15. Rudolf Egger: Das Labarum. Die Kaiserstandarte der Spätantike. Verlag Rohrer, Wien 1960.

Надійшла до редколегії 15.12.22

Oleksander Kostiuk, PhD (Philos.), Assoc. Prof., Doctoral Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

POLITICAL SYMBOLISM OF THE "WHITE" CROSS INSIGNIA OF UKRAINIAN ARMED FORCES IN THE CONTEXT OF THE AUTUMN COUNTEROFFENSIVE OF 2022

The article notes that the "white" cross of the Armed Forces of Ukraine is a (insignia)tactical sign that has not only a utilitarian function of identification friend or foe. Also, this sign gained an additional religious and ideological meaning. In a religious context, this symbol is identified as the Greek cross, the catacomb cross, and also the Constantine cross (the monogram of Constantine the Great), "the sign of victory". The historical and mythological basis of the appearance of this symbol is analyzed. It is proved that there are clear historical parallels between the political situation of the times of Constantine the Great and the history of Independent Ukraine. The appearance of the Constantine cross is associated with turning points in Roman history: the victory of the new political system over the old one, the legalization of the new dominant religion, the crisis of the existing political system, and the sacralization of the new power model and the new ruler. In the same way, the appearance of the "white" cross of the Armed Forces of Ukraine is connected with the existential desire of the Ukrainian people for victory, the end of nation-building process through a common history (war), the struggle for the right to live, the birth of a common ideological basis for state-building, which is understood and supported by citizens. Ultimately, overcoming a political crisis and an inefficient state management system is common in both cases. The war in this case acts as a catalyst for this process. The "white" cross on military equipment, vehicles, avatars in social networks is a way to distinguish and unite people depending on their value system. Moreover, the interpretation of this symbol happens naturally ("not from above") through the process of perception and understanding by citizens (military and civilian) of the Ukrainian state. Actually, these perceptions, experiences and empathy are related to the (insignia)tactical symbol of the Armed forces and they have the potential to transform into a symbol of value orientations, the Ukrainian way of life, the ideological foundations of the state and the national identity itself at the current stage of the Ukrainian history.

Keywords: cross, religious symbol, Armed Forces, war, politics, ideology, value system.